

Dr Katarzyna Zimnoch
Białystok – UwB

DRUKI Z ZAKRESU MEDYCYNY W HISTORYCZNEJ BIBLIOTECE SUPRASKIEJ W XIX WIEKU

Abstract

The goal of the article is to present the books in medical field that have been stored in the historical library of Supraśl. These books were recorded in inventory in the „Philosophers, Mathematicians, Physicists, Medics” section. In the nineteenth century Supraśl monks had books on anatomy, educational publications on drugs used at the time, and guides describing different ways of treatments, tips on hygiene and prevention. The collection of such books reflects the relationship of medicine and practical needs in a given period.

Streszczenie

Celem artykułu jest prezentacja książek z zakresu medycyny, które były przechowywane w historycznej bibliotece supraskiej. Książki te zostały zapisane w inwentarzu w dziale „Filozofowie, Matematycy, Fizycy, Medycy”. W XIX wieku zakonnicy suprascy posiadali książki z zakresu anatomii, wydawnictwa typu podręcznikowego o stosowanych ówczesznie lekach oraz poradniki opisujące sposoby leczenia, wskazówki higieniczne i profilaktyczne. Gromadzenie takich książek najlepiej odzwierciedla powiązania medycyny z potrzebami praktycznymi w danym okresie.

Klasztory były ważnymi ośrodkami nie tylko religijnymi, ale także kulturalnymi i edukacyjnymi. Istniejące przy nich biblioteki miały wspierać działalność zakonników. Warto więc przyjrzeć się, jakie to były materiały. Informacje te pozwolą uzupełnić wiedzę o literaturze będącej wówczas w obiegu społecznym. W niniejszym artykule przeanalizowano zbiór książek z zakresu medycyny, które były przechowywane w bibliotece supraskiej.

Biblioteka klasztoru supraskiego zaczęła powstawać razem z fundacją monasteru na przełomie XV i XVI w. Jej zawartość znana jest z zapisów inwentarzowych z XVI w. (1532, 1557), XVII w. (1645, 1668, 1698), XVIII w. (1764) i XIX w. (1819, 1829,

1836)¹. Zakres tematyczny tego księgozbioru był bardzo rozległy, od teologii i filozofii po dzieła literackie. Najwięcej zebrano książek z zakresu teologii, filozofii, literatury i historii. W 1829 r. wymieniano 12 działów, były to: „Pismo Święte i Ojcowie Święci [Kościoła]”, „Prawo kościelne i cywilne”, „Teologowie”, „Filozofowie, Matematycy, Fizycy, Medycy”, „Historycy”, „Literatura”, „Księgi Kaznodziejskie”, „Słowniki”, „Księgi Ascetyczne”, „Księgi cerkiewne” oraz „Manuskrypty” i „Miscellanea”². Warto zwrócić uwagę, że podobne działy wyodrębniano także w innych księgozbiorach bazylikańskich z tego okresu³. Mimo lakonicznego zapisu udało się ustalić opisy bibliograficzne dla ponad 850 pozycji (na 1033) odnotowanych w inwentarzu klasztoru supraskiego w 1829 r.

Książki z zakresu medycyny zapisane zostały w dziale „Filozofowie, Matematycy, Fizycy, Medycy” liczącym 71 tytułów (w tym kilkanaście książek wielotomowych, a kilka tytułów, zwłaszcza z matematyki, zgromadzono w kilku egzemplarzach). Znalazły się tutaj książki z zakresu filozofii i logiki (m.in. Christian Wolff *Philosophia moralis sive ethica*, Jacopo Zabarella *Opera Logica*), architektury (m.in. Andrea Pozzo *Perspectiva pictorum atque architectorum*), matematyki (m.in. Francesco Eschinar-di *Microcosmi physicomathematici*, Gaspar Schott *Organum Mathematicum*, Johann Kies *Institutiones mathematicae*), fizyki (m.in. Pieter van Musschenbroek *Elementa physicae*, Franciszek Lisikiewicz *Fizyka czyli wiadomosc natury y skutkow rzeczy pod zmysły podpadających*) oraz astronomii (m.in. Jérôme Lalande *Astronomie*, Nicolas Louis de Lacaille *Lectiones elementares astronomiae, geometricae et phycicae*) czy też meteorologii (m.in. Libert Froidmont *Meteorologicum*) oraz 12 pozycji z zakresu medycyny, a raczej poradnictwa medycznego. Było to dosyć charakterystyczne, ponieważ zainteresowaniom medyczno-przyrodniczym bardzo często towarzyszyły zagadnienia związane z filozofią, fizyką czy też matematyką i astronomią, a nawet astrologią. Należy też podkreślić, że ówczesnie największym uznaniem cieszyły się opracowania botaniczno-farmakologiczne i zielniki.

W bibliotece supraskiej znajdowały się dzieła z zakresu anatomii. Wśród nich było szesnastowieczne dzieło zatytułowane *Commentarius Anatomicus Jodocusa Willicha*, lekarza, naukowca, dramaturga, profesora Uniwersytetu we Frankfurcie nad Odrą, pochodzącego z Reszla na Warmii. Kolejnym dziełem z tego zakresu były *Commentaria, in syntagma anatomicum* Jana Veslinga, które zostało przetłumaczone i opatrzone komentarzami przez siedemnastowiecznego holenderskiego lekarza i anatoma Gerardusa

¹ Józef Maroszek: Monografia miasta i gminy Supraśl. Supraśl 2013

² Centralne Archiwum Historyczne Litwy w Wilnie (dalej: CAHL Wilno), f. 634, op.1, nr 3; Archiwum Archidiecezjalne w Białymstoku (dalej: AA Białystok), Inwentarz klasztoru supraskiego 1829, k. 36-52v.

³ Maria Piłtyczak-Majerowicz: Biblioteki i bibliotekarstwo na wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej w XVII-XVIII wieku, Wrocław 1996 s. 89-91; Katarzyna Zimnoch: Biblioteka supraska w świetle dziewiętnastowiecznych źródeł. W: Dzieje opactwa supraskiego / pod red. Radosława Dobrowolskiego, Mariusza Zemło. Lublin 2015 s. 277

Leonardusa Blasiusa, autora wielu prac z zakresu anatomii, brata poety Jana Blasiusa. Z XVIII wieku pochodziła wielokrotnie wydawana praca *Expositio Anatomica Structurae Corporis Humani* autorstwa zasłużonego członka Królewskiej Akademii Nauk w Paryżu Jacoba Benignusa Winslowa, duńskiego chirurga, uznawanego też za jednego z twórców anatomii opisowej. Książka ta była w II połowie XVIII wieku zalecana do nauki anatomii na wydziałach lekarskich⁴. Ponadto zakonnicy supрасcy posiadali też książkę z zakresu fizjonomii *De humana physiognomonia* Giambattisty della Porty, renesansowego włoskiego uczonego, wynalazcy, lekarza i literata, znanego z bardzo szerokich zainteresowań – od filozofii i fizyki, medycyny i botaniki do agronomii (sadownictwa), kryptologii i literatury.

Odnotowano kilka książek z zakresu nauki o stosowanych ówczesznie lekach. Były to przede wszystkim wydawnictwa typu podręcznikowego, jak farmakopeje (dispensatoria medicamentorum), czyli wykazy substancji (surowców) leczniczych, spisy leków oraz katalogi i kompendia⁵. Ścisły związek z farmakologią wykazywały dzieła o treści botanicznej, które zawierały informacje o roślinach, jak i o ich właściwościach leczniczych. Zakonnicy supрасcy posiadali dzieła Waleriusa Cordusa i Leonharta Fuchsa, którzy razem z Hieronimem Bockiem i Ottonem Brunfelsem zaliczani byli do niemieckich ojców botaniki. Były to przechowywane obecnie w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego *Paradoxorum medicinae libri tres*⁶ Leonharta Fuchsa, któremu wcześniej sławę przyniosło dzieło *De historia stripium commentarii*⁷ oraz *Dispensatorium pharmacopolarium* opracowane przez Waleriusa Cordusa, które były pierwszą oficjalną farmakopeą niemiecką. Warto wspomnieć, że był on też autorem komentarzy do Dioscoridesa, *De medicinali materia libri sex* oraz innych książek z zakresu farmakologii i botaniki lekarskiej, np. *Pharmacorum conficiendorum ratio*. Ich dzieła były często wydawane ze względu na duże znaczenie praktyczne. Ponadto, według inwentarza klasztoru w bibliotece supрасkiej znajdowało się także *Dispensatorium pharmaceuticum universale* Daniela W. Trillera, niemieckiego lekarza i pisarza oraz inne wydawnictwo o charakterze słownikowym z zakresu farmacji *Corpus pharmaceutico-chymico-medicum universale* opracowany przez Johanna H. Jüngkena.

---

⁴ Ryszard W. Gryglewski: Narodziny kliniki lekarskiej w Polsce *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny* 2001 74 s. 17

⁵ Jan Muszyński: Farmakopeje, ich rozwój i historia. *Farmacja Współczesna* 1933 R. 2 nr 2 s. 61-74

⁶ Leonhart: Fuchs *Paradoxorum medicinae libri tres*, in quibus sane multa à nemine hactenus prodita, Arabum aetatisque nostrae medicorum errata non tantum indicantur, sed & probatissimorum autorum scriptis, firmissimisque rationibus ac argumentis confutantur ... Obiter denique hic Sebastiano Montuo ... respondetur, ejusque Annotatiunculae, velut omnium frigidissimae, prorsus exploduntur. Paryż 1555. Leonhart

⁷ Fuchs: *De historia stripium commentarii insignes maximis impensis et vigillis elaborati adiectis earundem vivis...*, Bazylea 1542

Zakonnicy suprascy interesowali się również książkami opisującymi sposoby leczenia, wskazówki higieniczne i profilaktyczne. Posiadali książkę *Il Testoro della Sanità* (Skarb zdrowia) Castora Durante da Gualdo (Gualdo Tadino), szesnastowiecznego lekarza, botanika i poety włoskiego renesansu, który pełnił także rolę naczelnego lekarza na dworze papieża Sykstusa V. W publikacji tej zebrano i omówiono środki medycyny ludowej dla rodziny z praktycznymi zasadami higieny oraz wskazówkami dietetycznymi. Książka ta była również przetłumaczona na język angielski przez Johna Chamberlayne (1686). W bibliotece zakonników supraskich znalazła się książka szkockiego lekarza Georga Cheynego *Tractatus de infirmorum sanitate tuenda vitaque producenda* (1742). Cheyne napisał kilka książek dotyczących prawidłowego odżywiania się, roli ćwiczeń fizycznych oraz depresji. Pomimo krytyki wielu współczesnych mu badaczy, książki Cheyne'a były bardzo popularne, o czym świadczyły liczne wydania. Stał się też jednym z protagonistów współczesnego wegetarianizmu. Jego prace są często cytowane przez wegetarian oraz aktywistów działających na rzecz praw zwierząt.

W bibliotece klasztoru supraskiego znalazły się książki, które można przypisać do tzw. szkoły salernitańskiej⁸. Była to *Hygieia, Id Est, Bonae Valetudinis Conservandae Thesaurus locupletissimus* wydana w Kolonii w 1628 roku. Z XVIII wieku pochodził poradnik *Apteka dla tych, co jej ani lekarza, nie mają* (1750), który był tłumaczeniem łacińskiego poematu dydaktycznego, zawierającego wskazówki na temat higieny i sposobów leczenia chorób, powstałego w szkole w Salerno *Regimen Sanitatis Salernitanum* (*Przepisy zdrowotne Szkoły Salerneńskiej*), który był tłumaczony na wiele języków europejskich i wydawany pod różnymi nazwami takimi jak *Medycyna Salernitańska* (*Medicina Salernitana*), *Szkoła Salernitańska* (*Schola Salernitana*), *Nauka zachowania zdrowia*. Był to zbiór rad i aforyzmów, przede wszystkim higienicznych, dietetycznych i terapeutycznych, opisany w przystępny sposób. O popularności tego utworu świadczy duża liczba wydań i przekładów na wiele języków (ok. 240 edycji)⁹. Proste ujęcie i forma wierszowana ułatwiała zapamiętywanie zawartych tam przepisów, co sprawiło, że dzieło to cieszyło się dużą popularnością. Na język polski przetłumaczył i wydał je dopiero Hieronim Olszowski w 1640 roku¹⁰. Następne wydania wyszły

⁸ Szkoła w Salerno powstała pod koniec IX wieku. Była pierwszą świecką szkołą medyczną w Europie. Powstawały tu również książki, służące nauczaniu medycyny. Niektóre z nich zawierały liczne sentencje i przysłówia, które stały się maksymami funkcjonującymi przez wiele wieków w całej Europie. Wiele tych pism miało charakter poradników lekarskich, zbiorów rad przeważnie higienicznych, dietetycznych i terapeutycznych (rodzaj dzisiejszej popularnej encyklopedii medycznej). Zob. B. Seyda, *Dzieje medycyny w zarysie*, Warszawa 1977, s. 85. *Zarys dziejów szkoły lekarskiej w Salerno*, oprac. W. Zaremba, Wrocław 1896.

⁹ Agnieszka: Rzepiela Edycje Medycyny Salernitańskiej w zbiorach Biblioteki i Muzeum Farmacji Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego. *Medycyna Nowożytna* 2005 T. 12 z. 1-2 s. 201-216

¹⁰ Szkoła salernitańska to jest nauka doktorów salernitańskich o sposobie zachowania zdrowia dobrego ... przez Hieronima Olszowskiego na polski język przełożona etc. Przydana Apteka etc., Kraków 1640. E XXIII 348

w 1645 i 1684¹¹. W wieku XVIII pojawiło się tłumaczenie Józefa Andrzeja Załuskiego¹², a wiek później Ferdynanda Prawdzica Chotomskiego¹³. Warto zwrócić uwagę, że dopiero trzecie tłumaczenie było wykonane przez doktora medycyny¹⁴. Zakonnicy supрасy posiadali tłumaczenie wykonane przez biskupa Józefa Andrzeja Załuskiego zatytułowane *Apteka dla tych co iey, ani lekarza nie maia albo sposob konserwowania zdrowia, mianowicie dla tych spisana co lekarza nie maia, apteki nie znaią, to iest Szkoła Salernitanska* wydane w 1750 r. w Warszawie w drukarni jezuickiej. Książkę zadedykował ówczesnemu królewiczowi polskiemu, synowi króla Augusta III Sasa. Utwór Załuskiego zawiera oprócz tekstu łacińskiego „Szkoły Salernitańskiej” i jego tłumaczenia również komentarze autorskie: „Dyskurs o Szkole Salernitańskiej dla Litteratów samych” (s. 76-112) i „Prefacya Wersyi Francuskiej B.L.M” (s. 118-120), wydanej w Hadze 1743 r. i przełożonej na język polski. Autor tłumaczenia przyznaje, że nie jest do dosłowne tłumaczenie. Zwraca też uwagę, że „nie jest lekarzem ciała, lecz duszy i doktorem obojga praw i teologii a nie medycyny”. Jak wynika z tytułu włożył on trud przetłumaczenia tego poradnika na język polski „z nienawiści próżnowania, a z miłości ku ubogim chorym po wsiach mieszkaiącym”, nazywając siebie „ziemianów rodaków kochaiącym”. Uwzględnił przede wszystkim przepisy konieczne do utrzymania zdrowia. Niemniej jednak Załuski zastrzega, że jeżeli jest możliwość uzyskania porady lekarza lub aptekarza należy się przede wszystkim z nimi skontaktować. Na zakończenie autor tłumaczenia życzy czytelnikowi „Daj Boże, abyś tyle lat żył, ile tu masz o przedłużeniu życia Autorów pozbieranych”¹⁵. Historycy medycyny podkreślają, że przetłumaczenie szkoły salernitańskiej na język polski było istotne. Na rynku wydawniczym pojawiło się przystępne kompendium wiedzy medycznej, które przy niewielkim dostępie do służby medycznej, którą zastępowała działalność przede wszystkim znachorów i szarlatanów, było nieocenione. Warto też zwrócić uwagę, że Józef Załuski był autorem jeszcze dwóch innych prac z zakresu poradnictwa medycznego: *Sekret wielu eksperienjami doświadczony służący do uleczenia zupełnego cho-*

---

¹¹ Ibidem.

¹² *Apteka dla tych co iey, ani Lekarza nie mają albo Sposób konserwowania zdrowia, mianowicie dla tych spisana, co lekarza nie maia, Apteki nie znaią. To jest Szkoła Salernitańska z Łacińskiego wiersza metrem Oczystym przełożona w podróży, z nienawiści próżnowania, a z miłości ku ubogim chorym po wsiach mieszkaiącym do druku podana przez tego, który iest Ziemianow Rodakow kochaiący, który oprócz Dyskursu o dawności zacości Authorach y edicyach Szkoły Salernitańskiej dołożył kilka ciekawych do konserwacji zdrowia ludzkiego y gospodarstwa należących informacyi. Sine fictione dedici, sine invidia communico.* Warszawa 1750. E XXXIV 188

¹³ *Sztuka zachowania zdrowia ułożona przez Szkołę Salernitańską. Tłumaczenia Ferdynanda Dinheima Prawdzic ze Szczawina Chotomskiego.* Warszawa 1858

¹⁴ Ludwik Zembrzuski: Średniowieczny utwór „Regimen Sanitatis Solernitanum” w oświeceniu niektórych dawniejszych autorów polskich. *Archiwum Historii i filozofii medycyny oraz historii nauk przyrodniczych* T. 10 (1930) z. 1 s. 1-19

¹⁵ Ibidem.

rujących na kamień (1745) i *Dwa sekreta doświadczone i dziwnie skuteczne. Pierwszy do uleczenia ludzi, na różne choroby utyskujących. Drugi na przerwy bydła temi czasy gęsto w Polsce odchodzącego* (1747). Według Jana Kozłowskiego i Iwony Arabas łączy je nie tylko tematyka, ale i konstrukcja pracy (w pierwszej części omawiano główny temat pracy, w drugiej teksty zawierający opinie, komentarze i uzupełnienia do głównego tematu, w trzeciej varia)¹⁶.

Gromadzenie takich poradników najlepiej odzwierciedla powiązania medycyny z potrzebami praktycznymi. Niestety, nie były to książki najnowsze, dwie pochodziły z XVI, pięć z XVII i pięć z XVIII wieku. Książki te przechowywano w bibliotece supraskiej po jednym egzemplarzu. Najwięcej wydano w drukarniach niemieckich (Frankfurt, Lipsk, Kolonia) i włoskich (Rzym, Neapol), a także pojedyncze w oficynach francuskich, niderlandzkich i polskich. Autorami tych książek byli najczęściej lekarze, przede wszystkim chirurdzy, anatomowie, ale też botanicy, naukowcy, wynalazcy i literaci. Wielu z nich pozostawiło po sobie bardzo zróżnicowany tematycznie dorobek naukowy.

Niewątpliwie nie były to wszystkie książki, z jakich zakonnicy mogli korzystać. Warto zwrócić uwagę, że w drukarni supraskiej tłoczono książki z zakresu medycyny¹⁷. Były to m.in. traktat medyczny Aleksego z Piemontu *Tajemnice wszystkim obojej płci nie tylko ku leczeniu rozmaitych chorób*¹⁸ (1737, 1750, 1758, 1786), *Krótką specyfikacją medykamentów Hali Magdeburskiej preparowanych* doktora Christiana Richtera, (1745) broszura *Nauczanie przez jakie sposoby nagle zginione i za umarłe poczytane osoby ratowane być mogą* (1776), *Porządek życia w czerstwości* Samuela Tissota w tłumaczeniu bonifratra Ludwika Perzyny (1789) oraz broszury pijara Pawła Jana Biretowskiego *Wiadomość ciekawa każdemu wielce pożyteczna o skutkach i mocy zbóż wszelkich, jarzyn i ziół różnych* (1774, 1779, 1797). Ponadto drukowano prace Jakuba Feliksa Michelisa (Michaelis), nadwornego lekarza Izabelli Branickiej w Białymstoku: *Krótką nauką dla akuszerki po prowincjach* (1780), *Krótką nauką dla pospólstwa w czasie panującej ospy* (1801, 1803).

Supraśl leżał na terenach słabo zurbanizowanych, w kwestiach medycznych prawdopodobnie niejednokrotnie trzeba było radzić sobie samodzielnie, bez fachowej pomocy. Wykorzystywano więc wiedzę z zakresu leczenia ludowego, która była przekaza-

---

¹⁶ Jan Kozłowski: Jak powstała w Polsce historia nauki?. *Kwart. Hist. Nauki*. 1992 T. 37 z. 2 s. 67-82; Iwona Arabas: Encyklopedie zdrowia w „epoce ciekawości”. W: *Staropolskie kompendia wiedzy / pod red. Iwony M. Dackiej-Górzyńskiej, Joanny Partyki*. Warszawa 2009 s. 257-267

¹⁷ Maria Cubrzyńska-Leonarczyk: *Oficina supraska 1695-1803. Dzieje i publikacje unickiej drukarni ojców bazylianów*. Warszawa 1993 s. 174-176

¹⁸ Jerzy Pałka: *Supraskie wydanie sekretów Aleksego z Piemontu. Medyk Białostocki* 2002 nr 1 s. 11-12; O dziele zob. też: Zbigniew Bela: *Aleksego Pedemontana Tajemnice*?. *Nowotwory* 2000 T. 50 z. 2 s. 186-188

zywana z pokolenia na pokolenie lub też czerpano ją z różnorodnych poradników. Stąd rola tego typu zbiorów. Należy nadmienić, że przy klasztorze supraskim w badanym okresie, nie było ufundowanego szpitala. Władze zakonne niejednokrotnie sugerowały, żeby przy klasztorze powstała apteka i szpital. W aktach wizytacyjnych z 1687 r. odnotowano „tedy ze wszech miar życzymy JM ks. archimandrycie, aby starał się aptekę mieć w klasztorze, zaciągając recept z Gdańska, a przynajmniej mieć szkatułę dla poratowania zdrowia WW ojców i braci; przy tym dla chorych żeby izba była osobliwa infirmarya nazwana”¹⁹. Natomiast w 1764 r. metropolita Wołodkiewicz nakazywał „gotować materiały do ciągnięcia klasztornej fabryki i szpital dla ubogich wystawić, żeby się modlili za fundatorów i cerkwi usługiwali”²⁰. Wszakże po rozbiorach, w budynkach klasztoru mieścił się szpital wojskowy (funkcjonował do 1833 r.), jednak nie był prowadzony przez zakonników, którzy wręcz się uskarżali, że służba szpitalna plądrowała klasztorne sady i ogrody i nie wnoszono klasztorowi żadnych opłat z tytułu użytkowania obiektu²¹. Z inwentarza z 1829 r. wiadomo, że w tym okresie „klasztor tutejszy nie ma ifirmarji, ale w przypadku choroby zakonników, każdy z nich pojedynczo mieszkając ma w swojej własnej celi wygodę, opatrzenie i posługę. (...) Podobnie klasztor tutejszy nie ma swojej apteki. W potrzebie sprowadza lekarstwa i medyka z Białegostoku, miasta obwodowego, o 2 mili od Supraśla odległego”²². Na kolejnych kartach inwentarza zapisano, że „klasztor ten, lubo nie ma funduszu sobie nadanego, na utrzymanie ubogich, jednak z miłosierdzia i miłości chrześcijańskiej ku bliźnim, utrzymuje 4 staruszków i 1 babę. (...) Nad ubogimi tu wyrażonemi, nad ich potrzebami i wymogami, bezpośrednio ma dozór zwierzchność tutejszego klasztoru”²³.

***

Podsumowując, omówiony materiał ukazuje występowanie konkretnych tytułów wydawniczych z zakresu przede wszystkim poradnictwa medycznego w bibliotece supraskiej. Może dać możliwość przeprowadzenia porównawczej analizy z zawartością innych bibliotek klasztornych w tym zakresie. Zastanawiające jest wymienienie tylko jednego tytułu w języku polskim, tym bardziej, że w oficynie supraskiej wydawano druki o tematyce medycznej. Bardzo prawdopodobne jest, że książki z tego zakresu znajdowały się też w bibliotece przy drukarni, a być może także w celach zakonników i nie zostały ujęte w inwentarzu klasztoru. Tylko dwa egzemplarze z omawianych książek udało się odnaleźć w zbiorach bibliotecznych. W Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego znajdują się pochodzące z badanego księgozbioru: *Commentarius anatomicus*

---

¹⁹ Józef Maroszek: Monografia miasta i gminy Supraśl, Supraśl 2013 s. 154-156

²⁰ Ibidem, s. 178

²¹ Ibidem, s. 214

²² AA Białystok, Inwentarz klasztoru supraskiego 1829, k. 36

²³ Ibidem, k. 78 v.

Jodocusa Willichiusa oraz *Paradoxorum medicinae* Leonhartus Fuchsa²⁴. Niemniej jednak prezentowany materiał pozwolił bliżej poznać fragment historycznej biblioteki supraskiej.

Bibliografia

Materiały rękopiśmienne

1. Centralne Archiwum Historyczne Litwy w Wilnie (CAHL Wilno), f. 634, op.1, nr 3, Wiadomość o stanie klasztoru opackiego supraskiego, w obwodzie białostockim i tymże powiecie położonego, roku 1830 miesiąca stycznia 25 dnia sporządzona [kopia]
2. Archiwum Archidiecezjalne w Białymstoku (AA Białystok), bez sygn., Inwentarz klasztoru supraskiego 1829 [oryginał, brak oryginalnej karty tytułowej, nr 1 oraz kart 53-60]

Stare druki

1. Apteka dla tych co iey, ani Lekarza nie mają albo Sposób konserwowania zdrowia, mianowicie dla tych spisana, co lekarza nie mają, Apteki nie znają. To jest Szkoła Salernitańska z Łacińskiego wiersza metrem Oyczystym przełożona w podróż, z nienawiści próżnowania, a z miłości ku ubogim chorym po wsiach mieszkającym do druku podana przez tego, który jest Ziemiańszczyznę Rodaków kochający, który oprócz Dyskursu o dawności zachości Authorach y edycjach Szkoły Salernitańskiej dołożył kilka ciekawych do konserwacji zdrowia ludzkiego y gospodarstwa należących informacyi. Sine fictione dedici, sine invidia communico, Warszawa 1750. E XXXIV 188
2. Blasius Gerardus Leonardus, Vesling Johann: Commentaria in Syntagma anatomicum viri clarissimi Joannis Veslingii, anatomici quondam Patavini. Amstelodami 1659
3. Cheyne George: Tractatus de infirmorum sanitate tuenda, vitaeque producenda ; cum ejusdem Tractatu de natura fibrae : ejusque laxae sive resolutae morbis ; accessit huic editioni Cliftoni Winteringham Commentarium nosologicum. Parisiis 1742
4. Cordus Valerius: Dispensatorium ... Neapoli 1662
5. Durante Castore: Il Tesoro della sanità, di Castor Durante, ... nel quale s'insegna il modo di conservar la sanità et prolungar la vita et si tratta natura de' cibi, et de' rimedii de' nocimenti loro. Roma 1632
6. Fuchs Leonhart: Paradoxorum medicinae libri tres, in quibus sane multa à nemine hactenus prodita, Arabum aetatisque nostrae medicorum errata non tantum indicantur, sed & probatissimorum autorum scriptis, firmissimisque rationibus ac argumentis confutantur ... Obiter denique hic Sebastiano Montuo ... respondetur, ejusque Annotatiunculae, velut omnium frigidissimae, prorsus exploduntur. Parisiis 1555.
7. Hygieia, id est, bonae valetudinis conservandae thesaurus locupletissimus. Coloniae Agrippinae 1628
8. Jüngken Johann Helfrich: Corpus pharmaceutico-chymico medicum universale, sive Concordantia pharmaceuticorum compositorum discordans... Francofurti ad Moenam 1732
9. Porta della, Giambattista; Hoffmann Nikolaus; Fischeri Haereses Jacobi: De humana physiognomonia Ioannis Baptistae Portae Neapolitani libri IV ... Francofurti 1618
10. Triller Daniel Wilhelm: Dispensatorium pharmaceuticum universale, sive, Thesaurus medicamentorum ... ex omnibus dispensatoriis ... permultisque aliis libris de materia medica ac remediorum formulis et celeberrimorum ... medicorum ... operibus congestus ... et variis observationibus ... instructus. Francofurti ad Moenam 1764

²⁴ Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego, sygn.: Ink. II-4940, Ink. II-5205.

11. Willich Jodocus: *Commentarius Anatomicus in quo est omnium partium corporis humani ... delineatio. Item de Locustis Dialogus, etc.* Argentorati [Strasburg] 1544
12. Winslow Jacques Benigne: *Expositio anatomica structurae corporis humani.* Francofurti ; Lipsiae 1753

Opracowania

1. Arabas Iwona: Encyklopedie zdrowia w „epoce ciekawości”. W: *Staropolskie kompendia wiedzy / pod red. Iwony M. Dackiej-Górzyńskiej, Joanny Partyki.* Warszawa 2009 s. 257-267
2. Cubrzyńska-Leonarczyk Maria: *Oficyna supraska 1695-1803. Dzieje i publikacje unickiej drukarni ojców bazylianów.* Warszawa 1993
3. Gryglewski Ryszard W.: Narodziny kliniki lekarskiej w Polsce *Arch. Hist. Filoz. Med.* 2001 74 s. 17
4. Kozłowski Jan: Jak powstała w Polsce historia nauki?. *Kwart. Hist. Nauki* 1992 T. 37 z. 2 s. 67-82
5. Maroszek Józef: Monografia miasta i gminy Supraśl, Supraśl 2013
6. Muszyński Jan: Farmakopeje, ich rozwój i historia. *Farm. Wspólcz.* 1933 R. 2 nr 2 s. 61-74
7. Pałka Jerzy: Supraskie wydanie sekretów Aleksego z Piemontu. *Medyk Białost.* 2002 nr 1 s. 11-12
8. Piłtyczak-Majerowicz Maria: Biblioteki i bibliotekarstwo na wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej w XVII-XVIII wieku, Wrocław 1996
9. Rzepieła Agnieszka: Edycje Medycyny Salernitańskiej w zbiorach Biblioteki i Muzeum Farmacji Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego. *Med. Nowożyt.* 2005 T. 12 z. 1-2 s. 201-216
10. Seyda Bronisław: *Dzieje medycyny w zarysie.* Warszawa: Państw. Zakład Wydawnictw Lekarskich, 1977
11. Zembrzuski Ludwik: Średniowieczny utwór „Regimen Sanitatis Solernitanum” w oświetleniu niektórych dawniejszych autorów polskich. *Arch. Hist. Fil. Med. Hst. Nauk Przyr.* 1930 T. 10 z. 1 s. 1-19
12. Zimnoch Katarzyna: Biblioteka supraska w świetle dziewiętnastowiecznych źródeł. W: *Dzieje opactwa supraskiego / pod red. Radosława Dobrowolskiego, Mariusza Zemło.* Lublin 2015 s. 271-286